

Charakterystyka morfologiczna arcydzięgla litwora (*Angelica archangelica* L.)

Anna Forycka, Artur Adamczak, Waldemar Buchwald

Instytut Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich, ul. Wojska Polskiego 71B, 60-630 Poznań

e-mail: anna.forycka@iwnirz.pl

Uprawy, już od kilkudziesięciu lat, są głównym źródłem surowców zielarskich w naszym kraju. Ich wartość handlowa w dużym stopniu zależy od jakości wykorzystanego materiału siewnego. Dla dalszego rozwoju produkcji zielarskiej istotne jest zabezpieczenie i ocena zmienności dziko rosnących gatunków leczniczych, których zasoby w stanie naturalnym są lub mogą być zagrożone. Wykorzystanie do prac hodowlanych materiału roślinnego gromadzonego w kolekcjach *ex situ* wymaga możliwie pełnej charakterystyki morfologicznej badanych taksonów, w tym ustalenia specyficznych dla gatunku cech, tzw. deskryptorów, które opisują zmienność wewnątrzgatunkową i różnicują populacje.

Arcydzięgiel litwor należy do cennych roślin leczniczych, objętych w Polsce ochroną prawną. Omawiany gatunek jest byliną lub rośliną dwuletnią. W pierwszym roku tworzy rozetę przyziemnych długoogonkowych liści, podwójnie lub potrójnie pierzastych, a w kolejnym wykształca łodygę wysokości do 2 m, okrągłą na przekroju, wewnątrz pustą, często u góry purpurowo nabiegłą i rozgałęzioną. Liście łodygowe są mniejsze od dolnych, pojedynczo pierzaste, opatrzone dużymi pochwami obejmującymi łodygę. Kwiaty żółtawe lub zielonawe, zebrane są w duże 20–40 promieniowe baldachy. Cała roślina odznacza się swoistym, przyjemnym zapachem. W obrębie gatunku wyróżniane są obecnie dwa taksony w randze podgatunku: *Angelica archangelica* ssp. *archangelica* (podgatunek typowy) i *A. archangelica* ssp. *litoralis* (Fries) Thell. (podgatunek nadbrzeżny). Posiadają one odrębne pierwotne zasięgi występowania, jednak były w naszym kraju uprawiane i wtórnie rozprzestrzeniają się na nowe siedliska i obszary. Rośliny należące do podgatunku typowego uzyskują zwykle mniejsze rozmiary (1,5–2,5 m wysokości), wytwarzają płaskie, równowąskie pokrywki kwiatostanu równe długości baldaszków oraz owoce 6,5–8 mm długości. Osobniki podgatunku nadbrzeżnego są bujniejsze (2–3 m wysokości), mają szczeciniaste pokrywki, dwukrotnie krótsze od baldaszków i owoce długości 5–6 mm. W praktyce identyfikacja do podgatunku często nie jest możliwa ze względu na pośredni charakter obserwowanych cech. Lista proponowanych deskryptorów obejmuje przede wszystkim cechy charakterystyczne kwiatostanów i owoców o znaczeniu taksonomicznym: kształt pokrywek, długość pokrywek względem długości baldaszków, długość, szerokość oraz grubość owocu, wysokość i szerokość żeber grzbietowych, wysokość i szerokość skrzydełka oraz wysokość roślin. Jako uzupełnienie charakterystyki zmienności morfologicznej mogą służyć cechy opisujące średnicę i wysokość baldacha, średnicę i wysokość baldaszka oraz kształt listka szczytowego.